

جادو نگاریِ اندیشه
صور خیال در اشعار حزین لاهیجی

نگارش و تحقیق:
معصومه شاهسواری

سرشناسه :	شاهسواری، معصومه
عنوان و نام پدیدآور :	جادونگاری اندیشه صور خیال در اشعار حزین لاهیجی /
نگارش و تحقیق :	معصومه شاهسواری
مشخصات نشر :	تهران: نگار و نیما (نگیما)، ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری :	۲۹۶ ص
شابک :	۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۸-۸۵-۴
وضعیت فهرست نویسی :	فیبیا
موضوع :	شعر فارسی - قرن ۱۲
رده بندی کنفر :	۱۳۹۲ ج۲ / PIR ۶۶۷۲
رده بندی دیویی :	۸۵/۱
شماره کتابشناسی ملی :	۳۱۶۸۳۸۲

تهران صندوق پستی ۱۱۴۵/۱۳۱۴۵

تلفکس: ۶۶۹۲۸۳۱۶

جادونگاری اندیشه، صور خیال در اشعار حزین لاهیجی

معصومه شاهسواری

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۱۰۰

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۸-۸۵-۴

www.negima.ir

e-mail: negima_1001@yahoo.com

فهرست مطالب

۹

مقدمه

فصل اول: کلیات

- ۱۳ مرور و اجمالی بر زندگی نامه‌ی حزین لاهیجی
- ۱۹ حزین، متأخرین، معاصرین
- ۲۱ موسیقی در شعر حزین لاهیجی
- ۲۴ مضامین عمده‌ی شعر حزین
- ۳۳ تخیل و تصویر
- ۳۷ تخیل و تصویر در اشعار حزین لاهیجی

فصل دوم: تشبیه

- ۴۳ تشبیه
- ۴۵ تشبیه به لحاظ ساختار
- ۴۵ تشبیه به لحاظ دو پایه اصلی
- ۵۰ پایه‌های اصلی تشبیه به لحاظ مفرد و مرکب بودن
- ۵۲ تشبیه به لحاظ تعدد طرفین
- ۵۵ تشبیه به اعتبار وجه شبه
- ۵۸ بررسی وجه شبه به لحاظ قریب و بعید بودن
- ۶۴ تشبیه به لحاظ ادات
- ۷۱ گونه‌های دیگر تشبیه به لحاظ شکل
- ۷۴ تراجم تشبیه
- ۷۵ متناقض‌نماهای تشبیهی
- ۷۶ نوآوری در تشبیه
- ۷۷ بررسی محتوایی تشبیه
- ۷۷ تشبیه به اعتبار موضوع شبهه

- ۱۳۱ بسامد عناصر جانشین مشبه
۱۳۹ بررسی محتوایی تشبیه به لحاظ مشبه به
۱۴۹ نتایج به دست آمده از بررسی محتوایی تشبیه در اشعار حزین لاهیجی
۱۵۲ چند بیت زیبا از میان ابیات آراسته به زیور تشبیه

فصل سوم: مجاز

- ۱۵۳ مجاز
۱۵۴ بررسی مجاز مرسل در شعر حزین لاهیجی
۱۵۹ نتایج به دست آمده از بررسی مجاز مرسل در اشعار حزین لاهیجی

فصل چهارم: استعاره

- ۱۶۱ استعاره
۱۶۲ انواع استعاره
۱۶۲ استعاره‌ی مصرحه
۱۶۶ بخش‌بندی استعاره به اعتبار واژگی مستعار
۱۶۷ استعاره‌ی مرکب
۱۶۸ استعاره‌ی تمثیلی
۱۶۸ عناصر سازنده‌ی استعاره‌ی مصرحه
۱۶۸ عناصر سازنده‌ی خیال در استعاره از لحاظ مستعار منه
۱۸۲ عناصر سازنده‌ی خیال در استعاره از لحاظ مستعار له
۱۹۰ استعاره بالکنایه
۱۹۰ استعاره‌ی مکنیه به لحاظ مستعار منه
۱۹۰ غیر جاندار گرایی
۱۹۴ جاندار گرایی (آنیمیزم)
۲۰۷ تشخیص به لحاظ ساختمان

فصل پنجم: کنایه

۲۱۵	کنایه
۲۱۶	بخش‌بندی کنایه به اعتبار مکنی عنه
۲۱۶	کنایه از موصوف
۲۱۹	کنایه از صفت
۲۱۹	کنایه اسنادی
۲۲۰	بخش‌بندی کنایه به اعتبار طرز کاربرد وسائط
۲۲۲	بررسی کنایه از سه دیدگاه دیگر
۲۲۲	ساختار دستوری کنایه
۲۳۱	کنایه به لحاظ معنی و مفهوم
۲۳۸	کنایه به لحاظ واژه‌ی محوری
۲۴۹	نتایج به دست آمده از بررسی کنایه‌ها در اشعار حزین لاهیجی

فصل ششم: نمودارهای آماری

۲۵۱	دستاوردهای پایانی
۲۵۹	اشعار برگزیده
۲۹۵	فهرست منابع

ای نام تو زینت زبان‌ها حمد تو طراز داستان‌ها
تا دام گشاده چش زلفت افتاده خراب آشیان‌ها

در کتاب‌های سبک‌شناسی و بلاغت از سبک هندی بسیار سخن گفته شده است و اغلب مولمان و نویسندگان این کتاب‌ها به‌طور مشترک به چند ویژگی عمده این سبک اشاره کرده‌اند. از جمله‌ی این خصیصه‌ها می‌توان، مضمون‌گرایی شاعران، نزدیکی بودن زبان شعر به زبان عامه و وفور اصطلاحات کوچه‌بازاری را ذکر کرد. نزدیکی زبان شعر در این مکتب به زبان عامه و وجود طیف وسیع ادبیات عامیانه که خلاقیت کلامی مردم را در دو شکل شفاهی یا مکتوب نشان می‌دهد و همراهی این خلاقیت‌ها با احساسات رقیق شده شاعر یا نویسنده برای ابلاغ به عموم، موجب شد تا از میان موضوعات گوناگون، با راهنمایی استادان ارجمند ادبیات، بررسی صور خیال در اشعار شاعری از شاعران این سبک به‌عنوان موضوع این رساله انتخاب شود.

حزین لاهیجی از سرآمدان سبک هندی است که با استناد به آمار سازمان مدارک علمی ایران تحقیق جامعی در خصوص صور خیال در اشعار این شاعر انجام نشده است و این کار تنها کار جامع و اختصاصی در این موضوع است.

پس از انتخاب و تصویب عنوان، پیش‌فرض‌هایی از قبیل، استفاده گسترده شاعر از لغات و اصطلاحات کوچه‌بازاری، اختصاص رتبه‌ی اول

در میان صور خیال به کنایه و همچنین عامه‌پسند بودن شعر حزین لاهیجی مطرح بود.

با توجه به حجم بسیار زیاد ابیات در دیوان شاعر پرکار سبک هندی، دو بخش قصاید و غزلیات که در بررسی صور خیال اهمیت بیشتری دارند، برای پژوهش انتخاب شد. پژوهشی که در مرحله اول بالغ بر هشت هزار یادداشت (فیش) از حدود نه هزار بیت دیوان فراهم آمد. در مرحله بعد، نتایج به لحاظ ساختار، محتوا و بسامد تجزیه و تحلیل گردید.

بررسی صور خیال در اشعار حزین لاهیجی در چهار فصل اصلی گنجانده شده که هر یک از این چهار فصل به یکی از صورت‌های خیال انگیز اختصاص یافته است. در ابتدای هر فصل آرای علمای علم بلاغت ذکر گردیده و در قدم بعد دسته‌بندی ساختارهای مربوط به آن و در نهایت تجزیه و تحلیل محتوایی که عمده کار و دلیل اصلی از انجام این بررسی‌ها بوده به‌طور مفصل انجام شد. ضمن اینکه در هر فصل، جدول‌ها و نمودارهای بسامدی خاص هر عنوان از صور خیال نیز ترسیم گردید. همچنین نمودارهای آماری نیز در یک فصل جداگانه گنجانده شده است.

در پایان هر فصل، نتایج به دست آمده از بررسی‌ها ذکر شده است که جمع‌بندی این نتایج، دستاوردهای پایانی را در انتهای رساله شکل می‌دهد. پس از بررسی صور خیال در اشعار حزین لاهیجی مشخص شد که تشبیه اولین و اصلی‌ترین ابزار تصویرساز شعر او است و استعاره مکثیه رتبه دوم را به خود اختصاص داده است. همچنین احساسات رقیق و محزون شاعر به‌عنوان عاشق، در دوری از معشوق و گرفتاری در زندان تن و دنیا بر اغلب ابیات سایه گسترانده است. نیاز به ذکر است که عشق محتوای اصلی شعر او و رسیدن به معنی، هدف اصلی این شاعر گرانمایه می‌باشد.

نگارنده ادعای موشکافی عالمانه و دقیق ندارد «که دراز است ره مقصد و من نوسفرم» اما نهایت تلاش و دقت خود را به‌کار گرفته است

تا این رساله را به این شکل در اختیار ادب‌دوستان قرار دهد و آنها را در حظّ و بهره‌وری از تصاویر شعر حزین یاری رساند.

در پایان از استادان فرهیخته‌ی دانشکده ادبیات، تقدیر و تشکر می‌نمایم. از خداوند متعال برای همه‌ی این والاگهران تندرستی و عزّت‌مندی را خواستارم. الهه در این رساله اگر حسنی هست مرهون اندیشه این عزیزان است و عیب و کاستی آن خامی نگارنده را به‌عنوان اولین تجربه متذکر می‌شود.

ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید
هم مگر پیش نهد لطف شما گامی چند